

Andrzej RUPRECHT & Stanisław TARCZYŃSKI

**Nowe stanowiska *Myotis myotis* (Borkhausen, 1797)
w północnej Polsce****New Localities of *Myotis myotis* (Borkhausen, 1797) in North Poland**

The authors describe 6 new stations of *M. myotis*, which extend the northern limit of the range of this species in Poland by 2°04'. All the new stations are placed in the Bydgoszcz province with the following coordinates: Bydgoszcz (53°08'N, 18°01'E), Ciechocinek (52°53'N, 18°48'E), Grudziądz (53°29'N, 18°45'E), Kowalewo Pomorskie (53°10'N, 18°54'E), Przedecz (52°20'N, 18°55'E), Solec Kujawski (53°05'N, 18°13'E). Hibernating specimens were found at Grudziądz and Kowalewo Pomorskie, and traces of the stay of a colony of females in Bydgoszcz. Measurements of the body and skulls of 7 specimens are given (Table 1).

Nocek duży jest gatunkiem pospolitym na terenie Polski południowej, gdzie tworzy duże kolonie. Według Kowalskiego (1964), rozmieszczenie jego obejmuje: Karpaty z Tatrami, Pieninami i Podkarpaciem, Sudety, Wyżynę Lubelską i Małopolską, Śląsk. Północna granica zasięgu przebiegająca przez Polskę nie jest dokładnie poznana. Ku północy bywa spotykany rzadko i zwykle stanowiska wysunięte dalej dotyczą pojedynczych okazów. Kowalski (1955) tłumaczy to pierwotnym związaniem *M. myotis* z terenami góorskimi.

Herold (1934) w pracy o faunie ssaków wysp Uznam i Wolin, wymienia 6 gatunków nietoperzy. Przypuszcza, że na wyspach może między innymi występować również i *M. myotis*, podawany dla Pomorza przez Hollanda (1871). Autor ten jednak przy omawianiu gatunku *M. myotis* nie daje żadnej wzmianki na temat jego rozmieszczenia na Pomorzu. O zamieszkiwaniu *M. myotis* na tym terenie można jedynie wnioskować na podstawie tytułu pracy — „Die Wirbelthiere Pommerns”. W pracy tej Holland podaje również rozmieszczenie innych gatunków nietoperzy występujących na Śląsku, czy w Niemczech Środkowych. Między innymi wymieniony jest bez podania locum — *Rhinolophus hipposideros* (Beckstein, 1800). Wobec tego informacje Hollanda co do składu teriofauny Pomorza wydają się być wątpliwej jakości.

Według Kowalskiego *et al.* (1957), najdalej wysuniętym na północ stanowiskiem *M. myotis*, podanym w materiałach do rozmieszczenia tego gatunku, są Puławy (51°25'N, 21°58'E).

Podczas zwiedzania strychu kościoła w Konopiskich k/Częstochowy w dniu 28.VI.1962 roku, spotkaliśmy dużą kolonię samic *M. myotis*, liczącą kilkaset okazów, spośród których zakolczykowano 69 zwierząt. Czarniecki *et al.* (1955), dzięki badaniu wypluwek płomykówki, *Tyto alba* (Scopoli, 1769), podali z terenu województwa poznańskiego dwa stanowiska *M. myotis* (Środa Wielkopolska i Zaniemyśl, pow. Środa).

Poniżej są opisane dalsze nowe stanowiska tego gatunku, występujące na północ od dotychczas znanego zasięgu.

1. Bydgoszcz. Według informacji ustnej, udzielonej nam przez Prof. dr W. Skuratowicza, spotykano ten gatunek w śródmieściu Bydgoszczy, na strychu kościoła farnego.

W dniu 9.XI.1964 roku stwierdzono ślady przebywania tam dużej kolonii nietoperzy. Fara w Bydgoszczy położona jest nad Brdą i ze wszystkich stron otaczają ją zabudowania miejskie. Strych kościoła obfituje w dużą ilość dogodnych dla nietoperzy kryjówek. Podłogę strychu zalegają warstwy guana, o grubości kilkunastu centymetrów, wśród którego były padłe okazy dorosłych i młodych nocków dużych. Powyższe spostrzeżenia mogą wskazywać, że strych zamieszkiwany jest od długiego okresu czasu przez kolonię samic. Mimo starannie przeprowadzonych poszukiwań nie znaleziono okazów zimujących, co mogłoby świadczyć o letnim charakterze tej kwatery.

Według Krzanowskiego (1960), który jest skłonny różnicować populację *M. myotis*, występującą na południu Polski, na północną i południową, można stwierdzić u nocków dużych z populacji północnej faworyzowanie w przelotach kierunków północnych, zaś u nietoperzy z populacji południowej, tendencję do obierania w przelotach kierunków południowych. Nie jest wykluczone, że część osobników z kolonii w Bydgoszczy, w czasie odbywania przelotów na zimowiska, może migrować dalej na północ.

2. Ciechocinek, pow. Aleksandrów Kujawski. W wyniku czteroletnich poszukiwań, przeprowadzonych w Ciechocinku, stwierdzono, że stale dostępny dla nietoperzy strych sanatorium „Romana”, był zamieszkiwany przez kilka gatunków tych ssaków, jednak z wyjątkiem *M. myotis*. Stwierdzono tam mianowicie następujące gatunki nietoperzy: *Eptesicus serotinus* (Schreber, 1774) — bardzo liczny, *Myotis dasycneme* (Boie, 1825) — liczny, *Pipistrellus pipistrellus* (Schreber, 1774) — osobniki pojedyncze. Piętrowy budynek sanatorium położony jest w centrum miasta i otoczony licznymi drzewami (lipy, wiązy, sosny). Nietoperze występują tu w zależności od pory roku w różnych ilościach (wiosenne kolonie samic, pojedyncze samce, jak i wreszcie osobniki zimujące).

W dniu 12.V.1964 roku na tym strychu spotkaliśmy okaz *M. myotis* w szczelinie między belkami. Mimo długotrwałych chłódów, poprzedzają-

cych znalezienie nietoperza, zwierzę było dobrze odżywione i posiadało pod skórą grubą podściółkę tłuszczu, stanowiącą resztki zimowego zapasu. Nie wykluczone, że opisywany osobnik spędził zimę w Ciechocinku, lub znajdował się w trakcie odbywania wędrówki na kwatery letnie.

3. Grudziądz. Dnia 6.XII.1964 roku w podziemnych korytarzach cytadeli spotkano zimujący okaz *M. myotis*, który występował w sąsiedztwie *Myotis nattereri* (K u h l, 1818) i *Myotis daubentoni* (K u h l, 1819).

W wyniku obserwacji przeprowadzonych w podziemiach cytadeli, w okresie trzech lat, stwierdziliśmy tam zimowanie *M. myotis*, jak również

Tabela 1.
Pomiary ciała i czaszki *M. myotis*
Measurements of body and skull of *M. myotis*

Miejscowość Locality	Bydgoszcz		Ciechocinek	Grudziądz	Kowalewo Pomorskie	Solec Kujawski	Przedecz
	?	?	♂	♀	♀	?	?
Płeć Sex	ad	ad	ad	ad	ad	ad	ad
Nr:	1	2	3	4	5	6	7
Długość ciała Head and body	—	—	77,0	80,0	75,0	—	—
Długość ogona Tail	—	—	60,0	50,0	55,0	—	—
Długość stopy Foot	—	—	15,0	12,0	14,0	—	—
Długość ucha Ear	—	—	27,0	26,0	27,0	—	—
Ciężar ciała Body weight	—	—	33,1	—	—	—	—
Przedramię Forearm	62,0	58,8	63,0	62,0	60,0	—	—
Cb. Condylbasal length	22,7	22,3	22,8	22,8	22,5	22,0	21,8
Długość ogólna czaszki Maximal skull length	24,1	23,5	24,0	—	—	22,9	23,2
Szerokość jarzmowa Zygomatic breadth	15,5	15,1	15,7	15,6	15,1	15,0	14,9
Długość górnego szeregu zębów Maxillary tooth-row	10,2	9,9	10,2	10,0	9,9	10,0	9,7
Długość dolnego szeregu zębów Mandibular tooth-row	10,8	10,6	10,6	11,0	10,8	10,8	10,3

i innych gatunków nietoperzy: *M. nattereri*, *M. daubentoni*, *Barbastella barbastellus* (S c h r e b e r, 1774), *Plecotus auritus* (L i n n a e u s, 1758), oraz *E. serotinus*. Dzięki kolczykowaniu nietoperzy zimą 1964/65, znajdowaliśmy okazy znakowane zimą 1963/64, co by świadczyło o tym, że podziemia cytadeli grudziądzkiej są stale wykorzystywane przez nietoperze jako zimowiska.

4. Kowalewo Pomorskie, pow. Golub-Dobrzyń. W dniu 22.X.1963 roku spotkaliśmy na strychu kościoła farnego, okaz *M. myotis*. Można przypuszczać, że nietoperz był w trakcie wędrówki na zimowisko, lub co wydaje się bardziej przekonujące, na właściwym miejscu zimowania.

5. Przedecz, pow. Włocławek. W wyplawkach *T. alba*, zebranych 11.XI, 1964 roku, na strychu kościelnym, spotkaliśmy pojedynczą czaszkę *M. myotis*. Kościół, na strychu którego stwierdzono obecność guana nietoperzy, położony jest w centrum miasta. W okolicy Przedecza występuje jezioro i las.

6. Solec Kujawski, pow. Bydgoszcz. W wyplawkach *T. alba*, zebranych 9.XI.1964 roku, spotkaliśmy pojedynczą czaszkę *M. myotis*. Świeże wypluwki zebrano na strychu kościoła (dawny ewangelicki), położonego na południe od Wisły, wśród zabudowań miejskich. Przypuszczalnie nietoperze muszą zajmować kryjówkę, położoną w pobliżu kościoła, ponieważ na strychu śladów ich pobytu nie stwierdzono. W dniu 9.XI.1964 roku, na strychu kościoła w Nowej Wsi Wielkiej (pow. Bydgoszcz) spotkaliśmy ślady kolonii nietoperzy. Ilość jak i znaczne rozmiary guana, pozwalają przypuszczać, że tam może okresowo przebywać kolonia *M. myotis*.

Na sześciu nowych stanowiskach, znaleziono 7 okazów *M. myotis*, których pomiary podane są w tabeli 1.

Występowanie nocka dużego na północ od pasma Jury Krakowsko-Wiełuńskiej mogłoby świadczyć o dokonanym w przeszłości adaptowaniu się tego gatunku do warunków Nizu i związanej z tym ekspansji w kierunku północnym.

* Obserwacje z Grudziądza i Kowalewa Pomorskiego, dotyczące stanowisk aktualnie, najdalej wysuniętych na północ i dotyczące zimowania tam nocka dużego, mogą sugerować, że kwatery letnie *M. myotis* na Pomorzu, obejmują jeszcze szerszy zasięg.

PIŚMIENNICTWO

1. Czarnecki Z., Gruszczyńska J. & Smoleńska E., 1955: Badania nad składem pokarmu płomykówki *Tyto alba guttata* (C. L. Br.) w latach 1950—1952 w województwie poznańskim. PTPN, Prace Kom. Biol., 18, 3: 1—38. Poznań.
2. Herold W., 1934: Zur Kleinsäugetierfauna der Inseln Usedom und Wollin. Dohrniana, 13: 176—196. Szczecin.
3. Holland T., 1871: Die Wirbelthiere Pommerns: 1—119. Stolp.
4. Kowalski K., 1955: Nasze nietoperze i ich ochrona. PAN, Zakł. Ochr. Przyr., 11: 1—110. Kraków.
5. Kowalski K., Krzanowski A. & Wojtusiak R. J., 1957: Sprawozdanie z akcji obrączkowania nietoperzy w Polsce w latach 1939—1953. Acta theriol., 1, 5: 110—158. Warszawa.
6. Kowalski K., 1964: Nietoperze — *Chiroptera* [w pracy: „Klucze do oznaczania kręgowców Polski. V. Ssaki — *Mammalia*”, pod red. K. Kowalskiego]. Państw. Wyd. Nauk. : 83—113. Warszawa—Kraków.
7. Krzanowski A., 1960: Investigations of flights of Polish bats, mainly *Myotis myotis* (Borkhausen 1797). Acta theriol., 4, 11: 175—184. Białowieża.

Zakład Badania Ssaków
Polskiej Akademii Nauk
w Białowieży.